

Литвин З.Б.

кандидат економічних наук, доцент
Тернопільський національний економічний університет

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ПРІОРИТЕТНА ФОРМА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Досліджено та проаналізовано сутність економічної експертизи, як форми фінансового контролю, її роль та значення. Розглянуто класифікаційні ознаки економічної експертизи. Дано оцінку системі знань у галузі економічної експертизи. Науково обґрунтовано спільні та відмінні риси інших економічних послуг спрямованих на вирішення внутрішніх проблем суб'єкта господарювання з метою вдосконалення їх системи управління.

Ключові слова: економічна експертиза, послуга економічної експертизи, експерт, економічне дослідження, економічна діяльність, судово-бухгалтерська експертиза, фінансово – економічна експертиза, фінансово – кредитна експертиза.

Постановка проблеми. Однією із найактуальніших соціальних проблем сучасності є організація дієвої системи попередження злочинності в сфері економіки. Її вирішення для багатьох країн світу – надзвичайно важлива і складна справа. В умовах значного обсягу матеріалів справ, що стосуються сфери господарювання, актуальності набуває питання організації економічної експертизи та регламентації діяльності експерта-економіста у процесі проведення експертизи. Експертиза може відіграти вагому роль у організації боротьби із економічною злочинністю і підвищенні її ефективності через механізм профілактичної діяльності, що здійснюється як у спеціальній, так й у неспеціальній формах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка сучасного стану економічної експертизи неможлива без напрацювань фахівців у цій галузі, а саме в області теорії та практики, з врахуванням політичних і економічних перемін в країні. Вагомий внесок у розвиток і становлення економічних експертних досліджень зробили вітчизняні та зарубіжні науковці та

практики, зокрема Т. В. Авер'янова, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, О. О. Ейсман, В. К. Лисиченко, В. Ф. Орлова, І. В. Перезова, С.С.Чернявський, Б. І. Шевченко, А. Р. Шляхов, та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. До теперішнього часу, науковці та фахівці-практики не змогли подолати розбіжності у поглядах, щодо однозначного визначення економічної експертизи зокрема, визначення її сутності, критеріїв класифікації, як форми фінансового контролю.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та аналіз сутності економічної експертизи, як форми економічного контролю, її роль та значення. Науково обґрунтувати спільні та відмінні риси інших економічних послуг спрямованих на вирішення внутрішніх проблем суб'єкта господарювання з метою вдосконалення їх системи управління.

Виклад основного матеріалу. Економічна експертиза спрямована на вивчення господарської діяльності підприємства, процесів формування фінансових показників за проведеними операціями та правильності відображення їх в обліку. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку таких негативних явищ як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та інше. У процесі проведення економічної експертизи, аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємства різних форм власності, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо[2, с.118].

Економічна експертиза не відноситься до класу криміналістичних, однак призначається й при розслідуванні злочинів в області економіки. Вона необхідна при розгляді цивільно-правових спорів, адміністративних, митних, податкових правопорушень.

Здійснюючи аналіз сутності економічної експертизи, з'являється питання про те, навіщо узагалі вивчати економічну експертизу як форму економічного контролю, коли існують такі види державного контролю як ревізія, податковий контроль й аудит (незалежний вид контролю). Однак,

економічна експертиза відрізняється від даних видів досліджень завданнями, метою, замовниками і користувачами результатів досліджень.

Відмінності між метою, завданнями й замовниками економічних послуг, а саме: результатів ревізії, аудиторської перевірки, оцінки бізнесу, економічної експертизи наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Види економічних послуг та відмінності між ними

Види економічних послуг	Ревізія	Аудиторська перевірка	Оцінка бізнесу	Економічна експертиза
Мета	Державний контроль за витрачанням коштів та матеріальних цінностей, їх збереженням, станом й достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти із бюджетів усіх рівнів	Перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою встановлення її достовірності та відповідності вимогам законодавства України	Визначення вартості компанії, як майнового комплексу, здатного приносити прибуток його власникові	Дослідження фінансової, податкової, кредитної діяльності підприємств
Практичні завдання	Збереження активів, виявлення і попередження нестач і порушень, внесення пропозицій	Поліпшення фінансового становища клієнта, залучення пасивів (інвесторів, кредиторів), надання допомоги та консультування клієнта	Оцінити ефективність роботи фірми, її минулі, дійсні, майбутні доходи та перспективи розитку	Підтвердження (не підтвердження) факту скоєних економічних правопорушень, збір і надання доказів
Замовники та користувачі	Державні органи управління	Акціонери, засновники, власники	Власники фірм, засновники	Зацікавлені особи: партнери, акціонери, банківські установи, страхові компанії тощо

Послуга економічна експертиза є такою, що потребує праці висококваліфікованих фахівців, як платних так і періодичних. Це такий вид інтелектуальних послуг, який спрямований на вирішення внутрішніх проблем з метою вдосконалення системи управління.

На основі різних поглядів вчених щодо визначення поняття економічної експертизи можна зробити такий висновок, що під економічною експертизою слід розуміти дослідження, яке здійснюється через застосування спеціальних знань, вмій та навичок експерта-економіста для досягнення визначеної мети і розв'язання конкретних завдань, пов'язаних з веденням бухгалтерського й податкового обліку, фінансово-кредитними операціями, фінансово-господарською діяльністю.

Сьогодні жодна господарська справа, кримінальна чи цивільна справа не може якісно розслідуватися, щодо економічної злочинності без допомоги експертів-економістів. Для вирішення відповідних питань по цим справам необхідні фахові економічні та бухгалтерські знання. Тоді, згідно закону призначаються судово-економічні експертизи. Спеціальні знання – це знання якими володіє обмежене коло фахівців, а не загальновідомі знання [3, с. 91].

На думку, С. С. Чернявського, спеціальні економічні знання експерта - це такі, які використовуються для вирішення ключових питань в справах про злочини в сфері банківського кредитування, не можуть бути зведені винятково до бухгалтерських, а вимагають застосування можливостей усього класу економічних експертиз [6, с.15]. Особа, яка володіє спеціальними знаннями приймає участь в кримінальному процесі, як спеціаліст, як експерт і є фахівець.

При розслідуванні економічних злочинів використовується допомога експертів, спеціалістів, які можуть бути фахівцями в одній і тій самій галузі з економічних питань. Вітчизняне кримінальне законодавство не забороняє залучати експерта, який брав участь у іншій справі як спеціаліст. Між

спеціалістом і експертом доцільно розглядати відмінності, а саме, у різній площині вирішуваних проблемних питань і в різних аспектах.

Це стосується мети залучення експертів чи спеціалістів, методів дослідження, низки завдань які ними розв'язуються, фактичних доказів для прийняття рішення, результатів роботи, тощо.

На нашу думку, економічну експертизу потрібно розглядати як інструмент запобігання економічним зловживанням. Однак, більшість науковців розглядають економічну експертизу як доказ економічного злочину.

Експертиза — це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню і взагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню» [2, с.119]. Економічна експертиза – це більш ширша сфера діяльності, яка охоплює всі види економічної діяльності. Під економічною експертизою потрібно розуміти вид наукової експертизи, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка стану економічної діяльності досліджуваного об'єкту. Доцільно зауважити, що є ще інші економічні послуги споріднені з економічною експертизою, зокрема: аудиторська перевірка, ревізія, оцінка бізнесу. Детальніше проаналізуємо їх особливості та відмінності.

Аудиторська перевірка здійснюється за ініціативою самого суб'єкта господарювання (крім випадків обов'язкового проведення аудиту, передбачених законодавством України). Вона проводиться незалежними особами, а саме: аудиторськими фірмами або аудиторами, котрі включено до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, на платній договірній основі. Аудит являє собою перевірку даних бухгалтерського обліку, показників фінансової звітності, обчислення та сплату податків і зборів, правильність ведення господарських операцій суб'єктом господарювання. Аудиторська перевірка – це економічна послуга щодо незалежного фінансово-

господарського контролю. Її метою є висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно з вимогами користувачів.

На підставі наказів державних органів управління проводиться ревізія. Ревізія – це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.

Проаналізуємо ще один із видів економічної послуги – це оцінка бізнесу. Особливістю цієї послуги є визначення вартості компанії як майнового комплексу, здатного приносити прибуток його власникові. Під час проведення оцінної експертизи визначають вартість всіх активів фірми: нерухомого майна; машин та устаткування; складських запасів; фінансових вкладень; нематеріальних активів. Окремо оцінюють ефективність роботи фірми, її минулі, дійсні й майбутні доходи, перспективи розвитку й конкурентне середовище на ринку, а потім порівнюють фірми, які оцінюють, з фірмами-аналогами. На підставі такого комплексного аналізу здійснюють реальну оцінку бізнесу як майнового комплексу, здатного приносити прибуток.

Отже, експертиза — це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, але й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню.

На основі аналізу сутності економічної експертизи доцільно виокремити такі класифікаційні ознаки. Зокрема, за галуззю, за замовником, за призначенням, за користувачами, за ступеню інформаційного забезпечення (рис. 1).

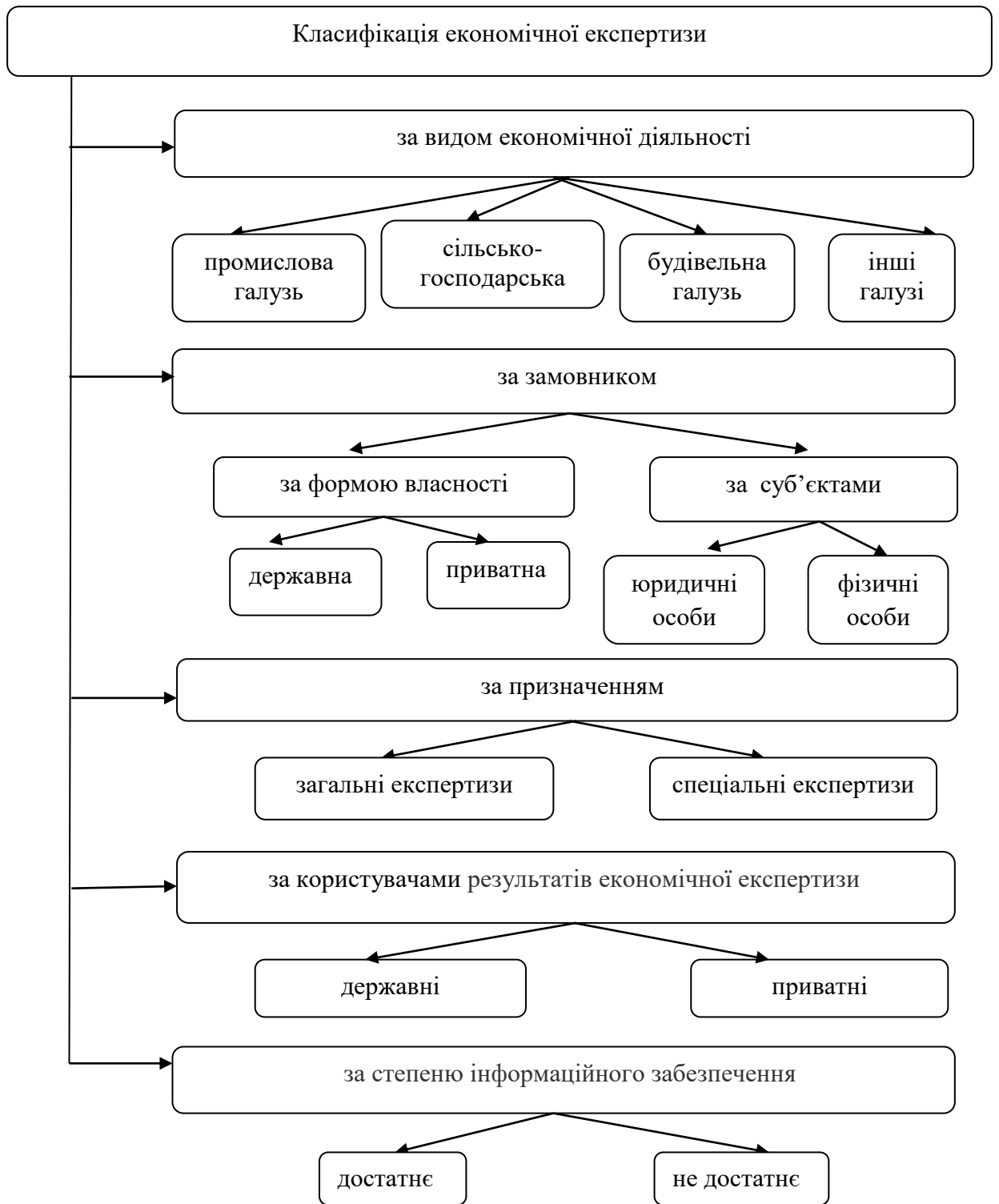

Рис.1. Класифікація видів економічної експертизи

Класифікація економічних експертиз дозволить підвищити ефективність управління як окремими підприємствами, так і економікою країни в цілому.

Система знань у галузі економічної експертизи включає в себе базу економічних знань, загально-теоретичні основи експертології, методологічні основи економічної експертизи та технологію її проведення (рис.2) [4, с. 98].

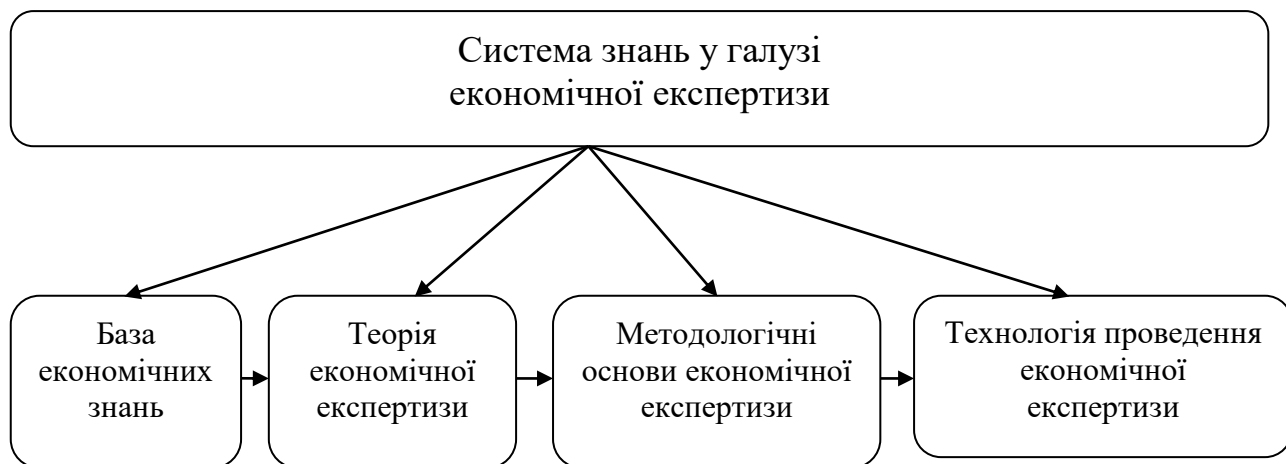

Рис. 2. Система знань у галузі економічної експертизи

Як вид дослідницької, аналітичної та прогностичної діяльності сучасний етап розвитку економічної експертизи поза рамками процесу судочинства здійснюється в двох основних формах:

- як елемент (стадія) процесу управління – внутрішньовідомча, корпоративна, внутрішня експертиза;
- як вид консалтингової діяльності – незалежна (комерційна, замовна) зовнішня експертиза, що здійснюється незалежними експертами [1].

За напрямками досліджень економічна експертиза поділяється на:

- судово-бухгалтерську експертизу,
- фінансово - економічну експертизу;
- фінансово - кредитну експертизу .

Бухгалтерська експертиза досліджує документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності.

Фінансово-економічна проводить дослідження документів про економічну діяльність підприємств та організацій.

Фінансово-кредитна аналізує документи фінансово-кредитних операцій. Кожний напрям дослідження економічної експертизи має свій предмет та завдання (рис.3).

Рис.3. Предмет економічної експертизи

Практична діяльність експерта, межі його компетенції в аспекті визначення низки питань, залежить від правильного визначення предмета експертизи які він може вирішувати. Предмет експертизи – її суттєва ознака якою визначаються знання експерта будь якої спеціальності.

Об'єктами дослідження у експертизах виступають:

- первинні документи (накладні, акти приймання-передачі, касові та банківські документи, митні декларації, інвентаризаційні описи, відомості нарахування заробітної плати тощо);

- облікові реєстри (касові книги, картки складського обліку, реєстри податкових накладних, відомості аналітичного обліку, журнали-ордери, головні книги);
- бухгалтерська, фінансова та податкова звітність звіти матеріально відповідальних осіб, касові звіти, звіти про використання коштів, наданих під звіт, баланси та фінансова звітність, податкові декларації та звіти).

Також, при дослідженні можуть використовуватися у якості джерел інформації інші матеріали справи:

- акти ревізії, документальних перевірок діяльності підприємств;
- протоколи допитів, свідчення звинувачених і свідків;
- висновки експертів інших спеціальностей.

Оцінка висновку судово-економічної експертизи здійснюється за тими ж нормами, що й оцінка інших доказів, але вона має певну специфіку й цінність, оскільки цей доказ заснований на використанні фахових економічних знань, якими не володіють слідство та суд.

Завдання, які вирішуються шляхом проведення економічної експертизи мають експертний характер. Спростити розуміння сутності економічної експертизи можна за рахунок узагальнення низки завдань. Так, О. О. Разборська і А. О. Паляниця, систематизували завдання у три групи:

- 1) пов'язані із вивченням стану організації і ведення бухгалтерського обліку та контролю;
- 2) спрямовані на виявлення фактів порушення чинного законодавства у цілому і порушень в обліку та організації контролю з боку осіб, проти яких висунуто обвинувачення, зокрема;
- 3) ті, що передбачають визначення розміру збитку, завданого незаконними діями [5, с.315].

Висновки і пропозиції. Сьогодні економічна експертиза зазнала значної перебудови. Змінилися виробничі стандарти, принципово трансформувалися підходи до ціноутворення. З'явилися об'єкти, визначення вартості яких

вимагає від експертів розширеної професійної компетенції або ж проведення комплексних досліджень спільно з експертами інших спеціальностей: інженерами, технологами, товарознавцями і т. д. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку таких негативних явищ як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та інше.

Отже, економічна експертиза, під час вирішення питань, які вимагають спеціальних знань у галузі бухгалтерського та податкового обліку, економіки, аналізу і контролю, в сучасних умовах господарювання стає дедалі доцільнішою й необхідною та може бути використана з метою дослідження повноти і достовірності будь-яких господарських операцій. В умовах сьогодення, при нестабільній соціально-економічній і політичній ситуації доцільно здійснювати контроль не тільки після проведення господарських операцій, а й до їх здійснення. Це дозволить попереджати факти економічних зловживань.

Література:

1. Власова Т. В. Соціальна експертиза: уч. посіб. / Т.В.Власова, М. Д. Сущинская. – СПб.; Изд-во СПбГУ ЭФ.-2009.-152 с.
2. Литвин З. Б. Економічна експертиза як функція попередження економічних злочинів / З. Б. Литвин // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – № 6 (12). – 2017.- С.118-123.
3. Литвин З. Б. Місце та роль економічної експертизи у сфері державного контролю економічної діяльності / З. Б. Литвин // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи» м. Одеса, 2018.
4. Перезова І. В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань [Електронний ресурс] / І. В. Перезова // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 3. – С. 97-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_3_18.
5. Разборська О. О., Паляниця А. О. Сучасні проблеми розвитку судово-економічної експертизи та шляхи їх вирішення. // Вісник Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Економічні науки. – 2013. – Вип. 3. – С. 309-317.
6. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С. С. Чернявський. – К., 2002. – 20 с.